

2021 TJTP Territorial Just Transition Plan

Title	TJTP North & South Aegean Islands and Crete
Version	3.0
Current node	Greece (Just Transition)
Comments	

Programme version(s) referring to this TJTP

CCI	Title	Version	Status	Commission decision
2021EL16JTPR001	Just Development Transition	1.3	Adopted by EC	C(2022)3943

Table of Contents

Territorial just transition plan - TJTP_ISL.TJTP North & South Aegean Islands and Crete (3.0).....	3
1. Outline of the transition process and the identification of most negatively affected territories within the Member State.....	3
2. Assessment of transition challenges, for each of the identified territories.....	7
Territory: Νησιά Βορείου, Νοτίου Αιγαίου και Κρήτη.....	8
2.1. Assessment of the economic, social and territorial impact of the transition to a climate-neutral economy of the Union by 2050.....	8
2.2. Development needs and objectives by 2030 in view of reaching a climate-neutral economy of the Union by 2050.....	11
2.3. Consistency with other relevant national, regional or territorial strategies and plans.....	13
2.4. Types of operations engaged.....	15
3. Governance mechanisms.....	20
4. Programme-specific output or result indicators.....	23
Justification for the necessity of programme-specific output or result indicators based on the types of operations envisaged.....	23

1. Outline of the transition process and the identification of most negatively affected territories within the Member State

Reference: point (a)(b) of Article 11(2), Article 6

1.1. Διαδικασία και χρονοδιάγραμμα μετάβασης

Ισχύουσες δεσμεύσεις

Η Ελλάδα επικύρωσε το Πρωτόκολλο του Κιότο το 2002 & τη Συμφωνία του Παρισιού το 2016. Το ΕΣΕΚ, το βασικό εργαλείο διαμόρφωσης της εθνικής πολιτικής την επόμενη 10ετία, κυρώθηκε τον 12ο/2019 με αποφ. Κυβ. Συμβουλίου [(ΦΕΚ 4893/Β/2019)] & αντικατοπτρίζει τις αυξημένες κλιματικές φιλοδοξίες & τον εθνικό στόχο που τέθηκε στη Διάσκεψη του ΟΗΕ για το Κλίμα τον 9ο/2019: πλήρη απολιγνιτοποίηση της χώρας έως το 2028 με δραστική μείωση & πλήρη απένταξη του λιγνίτη από το μίγμα ηλεκτροπαραγωγής, βάσει οργανωμένου σχεδίου απόσυρσης των λιγνιτικών μονάδων, απανθρακοποίηση των νησιών έως το 2029. Ο στόχος αυτός χαρακτηρίστηκε «ορθή πρακτική» στο Έγγραφο Εργασίας των Υπηρεσιών της ΕΕ για την «Αξιολόγηση του τελικού εθνικού σχεδίου της Ελλάδας για την ενέργεια & το κλίμα[1]».

Παράλληλα η Ελλάδα έχει αναπτύξει τη Μακροπρόθεσμη Στρατηγική 2050[2], με σενάρια απαλλαγής από τις ανθρακούχες πηγές. Στα 2 σενάρια που είναι συμβατά με τη συγκράτηση της αύξησης της παγκόσμιας θερμοκρασίας κάτω από τον 1,5°C, η χώρα επιτυγχάνει μείωση των καθαρών εκπομπών της κατά 95% σε σχέση με το 1990.

Νεότερες εξελίξεις

Από την κύρωση του ΕΣΕΚ οι εξελίξεις στην ενέργεια & την κλιματική αλλαγή ήταν ραγδαίες, με βασικότερες: α) τη δέσμη μέτρων “Fit for 55” που εισάγει έναν πιο φιλόδοξο κλιματικό στόχο σε σχέση με τον στόχο του 40% που ίσχυε όταν εκπονήθηκε το ΕΣΕΚ & πρόσφατα β) η κοινή ευρωπαϊκή δράση REPowerEU.

Η Ελλάδα παραμένει προσηλωμένη στις δεσμεύσεις της & υλοποιεί σταθερά ένα στοχευμένο πλέγμα συναφών δράσεων: διείσδυση ΑΠΕ, αδειοδοτικό/ρυθμιστικό πλαίσιο για την αποθήκευση ενέργειας & το Η2, ενεργειακή αναβάθμιση, κίνητρα για την ηλεκτροκίνηση, τηλεθέρμανση, εγκατάσταση ΥΒΣ, κ.ά. Τα ΕΣΔΙΜ εναρμονίζονται με αυτό το πλέγμα καθώς προβλέπουν παρεμβάσεις που προωθούν τις μηδενικές εκπομπές ρύπων από την παραγωγή ενέργειας & συνδράμουν στους υπόλοιπους τομείς ενδιαφέροντος του ΕΣΕΚ.

Η Χώρα παρακολουθεί τις τρέχουσες εξελίξεις στον ενεργειακό τομέα & θα προβεί σε κατάλληλες προσαρμογές του εθνικού της σχεδιασμού, εφόσον απαιτηθεί.

Απόσυρση λιγνιτικών μονάδων/λιγνιτωρυχείων

Πολλές λιγνιτικές μονάδες έχουν ήδη αποσυρθεί. Το 2011 η παραγωγή των μονάδων της ΔΕΗ ήταν 27,4 TWh & το 2019 10,417 TWh, μειωμένη κατά 62%. Το 2020 η παραγωγή ενέργειας από την καύση

λιγνίτη ήταν 5,7 TWh έναντι 8,1 TWh που προέβλεπε το ΕΣΕΚ για την ίδια χρονιά, μειωμένη κατά 30%.

Η διαδικασία μετάβασης προς τους στόχους της ΕΕ για το 2030 στα ΕΣΔΙΜ ΠΔΜ & Μεγαλόπολης ακολουθεί ως χρονοδιάγραμμα για την παύση εξόρυξης λιγνίτη & την παραγωγή ηλεκτρικής το εξής: όλες οι λιγνιτικές μονάδες θα αποσυρθούν έως το 2023, εκτός από μια (Πτολεμαΐδα V) η οποία θα αποσυρθεί μέχρι το 2028 (παρ.-πιν.1.1).

Μετάβαση στα νησιά

Σε Β. – Ν. Αιγαίο & Κρήτη η μετάβαση έως το 2029, βάσει της εθνικής πολιτικής, υλοποιείται διττά: (α) αυξάνοντας σταδιακά τη διείσδυση των ΑΠΕ στη κατανάλωση, βάσει του εγκεκριμένου πλάνου των διασυνδέσεων με το ηπειρωτικό ηλεκτρικό σύστημα ή/και με την εγκατάσταση ΥΒΣ, & (β) αποσύροντας σταδιακά τη λειτουργία των 32 αυτόνομων θερμικών ηλεκτρικών συστημάτων, καθένα από τα οποία τροφοδοτεί ένα ή περισσότερα μη-διασυνδεδεμένα νησιά (ΗΣ ΜΔΝ). Απώτερος στόχος είναι η κάλυψη των ενεργειακών αναγκών των νησιών από καθαρή ενέργεια & η «εξαγωγή» της υπερβάλλουσας καθαρής ενέργειας στην ηπειρωτική χώρα (παρ.-ενοτ. 1.2/πιν.1-4).

Με αφετηρία το 2020, η υφιστάμενη **εγκατεστημένη ισχύς (ΑΠΕ)** ανά συστάδα νησιών είναι:

- 296MW – Κρήτη,
- 54MW – Κυκλάδες,
- 105MW – Δωδεκάνησα,
- 64MW – Β. Αιγαίο,

ενώ η συνολική συμμετοχή των ΑΠΕ στην κατανάλωση η/ε είναι 24%, 30%, 16% & 18%.

Στο πέρας της ΠΠ 2021-2027, προβλέπεται η **εγκατάσταση πρόσθετης ισχύος (ΑΠΕ)**:

- 398MW – Κρήτη,
- 66 MW – Κυκλάδες,
- 163 MW – Δωδεκάνησα,
- 118 MW – Β. Αιγαίο,

που, βάσει στοιχείων του ΕΣΕΚ & παραδοχών στο πλαίσιο του ΕΣΔΙΜ, δύναται να οδηγήσει σε επίτευξη συνολικής συμμετοχής των ΑΠΕ στην κατανάλωση η/ε –συνεκτιμημένου του μείγματος των διασυνδέσεων– 76%, 72%, 71% & 75%, αντίστοιχα (παρ.-ενοτ. 1.2/μεθοδολογία).

Ενδιάμεσα (2025-2026) τίθεται ως στόχος η **εγκατάσταση πρόσθετης ισχύος**: 155-182 MW σε Κρήτη, 50-63,5 MW σε Δωδεκάνησα, 42-50 MW σε Β. Αιγαίο, 14MW σε Κυκλάδες.

Η διαθέσιμη έκταση ανά συστάδα νησιών για την ανάπτυξη της παραπάνω ισχύος ΑΠΕ θα προσδιορισθεί με την έγκριση του υπό εκπόνηση Ειδικού Χωροταξικού Πλαισίου ΑΠΕ.

Η εγκατάσταση ισχύος ΑΠΕ στο νησιωτικό χώρο εξαρτάται από τα διαθέσιμα περιθώρια (ηλεκτρικός χώρος) του δικτύου. Οι ηλεκτρικές διασυνδέσεις των ΜΔΝ αυξάνουν τον «ηλεκτρικό χώρο» & η παραγόμενη ενέργεια από τους θερμικούς σταθμούς αντικαθίσταται από καθαρές μορφές. Μετά το πέρας των διασυνδέσεων, ορισμένες θερμικές μονάδες θα τεθούν σε καθεστώς ψυχρής εφεδρείας για την εγγύηση της ασφάλειας εφοδιασμού.

Η υιοθέτηση νέων τεχνολογικών λύσεων & επιχειρηματικών μοντέλων μπορεί να άρει το εμπόδιο του «ηλεκτρικού χώρου» ανεξάρτητα από τις διασυνδέσεις. Το σχέδιο για την εγκατάσταση ΥΒΣ[3] στα νησιά χωρίς σαφές πλάνο διασύνδεσης μπορεί να οδηγήσει σε διείσδυση ΑΠΕ στην κατανάλωση άνω του 50%, ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες ανά νησί. Εφόσον κριθεί αναγκαίο θα εκπονηθεί εξειδικευμένη μελέτη για τον προσδιορισμό του κατάλληλου % διείσδυσης ΑΠΕ ανά κατηγορία νησιών.

Από το **πλάνο των διασυνδέσεων**, 3 ΗΣ ΜΔΝ έχουν συνδεθεί ήδη με το ηπειρωτικό δίκτυο[4] ενώ το χρονοδιάγραμμα περάτωσης των υπολειπόμενων διασυνδέσεων, βάσει του πρόσφατου ΔΠΑ του ΕΣΜΗΕ (2023-2032) & του ΣΑΔ του ΔΕΔΔΗΕ (2021-2025), διαμορφώνεται ως εξής:

- 2023: Κρήτη (2η φάση – σε εξέλιξη)
- 2024: Κυκλάδες (4η φάση – σε εξέλιξη)
- 2028: Δωδεκάνησα
- 2028: Β. Αιγαίο

Όλα τα νησιά αναφοράς του ΕΣΔΙΜ (μεμονωμένα ή ως τμήμα ενός αυτόνομου ΗΣ) θα διασυνδεθούν με το ηπειρωτικό σύστημα έως το 2028, εκτός από 8 ΗΣ ΜΔΝ που καλύπτουν 9 νησιά (Γαύδος/Κρήτη, Αγ. Ευστράτιος/Β. Αιγαίο, Σύμη, Πάτος, Μεγίστη, Αστυπάλαια, Αρκεσού, Μαράθι, Αγαθονήσι/Ν. Αιγαίο)[5].

Για αυτά -και όσα έχουν πρόβλεψη διασύνδεσης μετά το 2025- η μετάβαση δρομολογείται κατά προτεραιότητα με την ανάπτυξη ΥΒΣ Η/Π που συνδυάζουν αιολική-ηλιακή ενέργεια με συστήματα αποθήκευσης. Η ΡΑΕ εκτιμά ότι σε όλα τα νησιά που θα εγκατασταθούν ΥΒΣ ο στόχος για διείσδυση ΑΠΕ 50-60% είναι εφικτός. Ειδικά σε Αγ. Ευστράτιο & Αστυπάλαια θα εφαρμοστεί πιλοτικά διείσδυση 80-90%, για να διερευνηθεί η σκοπιμότητα παρόμοιων έργων & σε άλλα νησιά σε επόμενη φάση.

Στάδια & δράσεις διαδικασίας μετάβασης

Η Ελλάδα ακολουθεί τα επιμέρους στάδια/πυλώνες & υποστηρικτικές δράσεις που προτάθηκαν στον οδικό χάρτη της World Bank για τη ΔΑΜ[6], για το σύνολο της διαδικασίας της ΔΑΜ προσαρμοσμένα στις ιδιαιτερότητες & των άλλων περιοχών. Αναγνωρίζονται 2 στάδια (σχεδιασμός/υλοποίηση) & 3 πυλώνες για τη ΔΑΜ:

1. Αποκατάσταση & επανάχρηση υποβαθμισμένων εκτάσεων-εγκαταστάσεων
2. Κοινωνική συνοχή & οικονομικός μετασχηματισμός (Μετάβαση στο νέο παραγωγικό μοντέλο)
3. Διακυβέρνηση

Πυλώνας 1: Ο σχεδιασμός ξεκίνησε με τον Ν.4759/20 για το ΣΔΑΜ, περιλαμβάνει την έγκριση 2 προγραμματικών συμβάσεων (παρ. 2 & 3 του αρ. 155) για τον χωρικό σχεδιασμό (ΕΠΣ) & τη μεταβίβαση των εδαφών από τη ΔΕΗ στο κράτος, αντίστοιχα, & θα ολοκληρωθεί με την έγκριση των νέων χρήσεων γης το 2023. Η υλοποίηση ξεκινά με τις εργασίες αποκατάστασης των λιγνιτικών γαιών & ολοκληρώνεται με τη λειτουργία των πρώτων οργανωμένων υποδοχών το 2025.

Πυλώνας 2: Ο σχεδιασμός ξεκίνησε το 2020 με την εκπόνηση του ΣΔΑΜ [7] & θα ολοκληρωθεί με την έγκριση των ΕΣΔΙΜ & του ΠΔΑΜ το 2022. Η υλοποίηση θα ξεκινήσει με την ενεργοποίηση των δράσεων του ΠΔΑΜ (2022) & θα ολοκληρωθεί με το πέρας της ΠΠ. Περιλαμβάνει επίσης την ενεργοποίηση των δράσεων του 2ου & 3ου Πυλώνα ΜΔΜ.

Πυλώνας 3: Ο σχεδιασμός ξεκίνησε με τη συγκρότηση Κυβ. & Συντ. Επιτροπής ΣΔΑΜ όπως ισχύει[8], τη σύσταση Τεχν. Γραμματείας της Συντ. Επιτροπής (Ν.4685/20) και ολοκληρώνεται με τη σύσταση/συγκρότηση/λειτουργία (α) της ΕΥ ΔΑΜ του Ν.4872/21 & (β) της εταιρείας ειδικού σκοπού «Μετάβαση Α.Ε» για την υποστήριξη Δικαιούχων και Επενδυτικών Σχεδίων.

Στο πιν. 1.2 (παρ.) απεικονίζεται το χρονοδιάγραμμα των σημαντικότερων δράσεων ανά στάδιο & πυλώνα.

Ορόσημα της διαδικασίας μετάβασης:

- **07.2020:** Ανοιχτή πρόσκληση[9] υποβολής μη δεσμευτικών επενδυτικών προτάσεων & αναπτυξιακών σχεδίων από φορείς εκτός δημοσίου τομέα, σε συνεργασία με το Enterprise Greece.
- **2020-2021:** Δρομολόγηση δράσεων για πιλοτική εφαρμογή ολιστικών παρεμβάσεων σε Αγ. Ευστράτιο & Αστυπάλαια, με έμφαση σε καθαρή ενέργεια, εξοικονόμηση & ηλεκτροκίνηση.
- **04.2021:** Υιοθέτηση από την ΕΕ Αναθεωρημένων κατευθύνσεων περιφερειακών ενισχύσεων[10].
- **06.2021:** Ανοιχτή πρόσκληση[11] σε δημόσιους φορείς για παρεμβάσεις ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής, αναπροσανατολισμού της απασχόλησης, διαφοροποίησης της τοπικής οικονομίας, προσέλκυσης άμεσων επενδύσεων & την προετοιμασία για την υποδοχή νέων δραστηριοτήτων & επενδύσεων μεγαλύτερης κλίμακας στις ΠΕ Κοζάνης, Φλώρινας & στον Δ. Μεγαλόπολης.
- **09.2021:** Σχεδιασμός & έναρξη προγραμμάτων για τη στήριξη της απασχόλησης από τον ΟΑΕΔ.

1.2. Προσδιορισμός επηρεαζόμενων εδαφών

Κοινωνικός αντίκτυπος

Η απασχόληση στους ΗΣ ΜΔΝ (τακτικό προσωπικό, συμβασιούχοι & εργολάβοι) ανέρχεται σε 1.220 ΠΠΑ (485 στην Κρήτη, 369 στα Δωδεκάνησα, 236 στο Β. Αιγαίο και 130 στις ΝΔ Κυκλάδες). Η διακοπή της λειτουργίας τους συνεπάγεται άμεσες απώλειες Θ.Ε. στις μονάδες, καθώς και έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις στο τοπικό παραγόμενο προϊόν και την απασχόληση (παρ.- ενοτ. 1.3/πιν.5).

Ευρύτερος οικονομικός αντίκτυπος

Όλα τα νησιά αντιμετωπίζουν σειρά προκλήσεων που απορρέουν από τους κλιματικούς στόχους της ΕΕ, εντείνοντας τον επείγοντα χαρακτήρα της ενεργειακής μετάβασης και την ανάγκη προώθησής της.

Η οδηγία (ΕΕ) 2015/2193 καθιστά πρακτικά αδύνατο για τις μονάδες των ΗΣ των μικρότερων νησιών να λειτουργούν >500 ώρες ετησίως, από το 2025 για νέες και από το 2030 για υφιστάμενες μονάδες. Για την αποφυγή πλήρους μπλακ-άουτ, η μετάβαση σε καθαρές πηγές ενέργειας έως το 2030 αποτελεί μονόδρομο, ειδικά για όσα θα καθυστερήσουν ή δεν θα διασυνδεθούν. Οι επενδύσεις ΑΠΕ σε αυτά είναι δαπανηρές και ασύμφορες, λόγω της μικρής τους κλίμακας.

Η δέσμη μέτρων «Fit for 55» περιλαμβάνει την επέκταση του ΣΕΔΕ στη ναυτιλία και τη σταδιακή κατάργηση των δωρεάν δικαιωμάτων εκπομπών για τις αερομεταφορές. Οι δύο αυτοί τομείς έχουν άμεσο αντίκτυπο στα νησιά, όντας μη-προσβάσιμα από ξηράς. Τα μέτρα ενδέχεται να οδηγήσουν σε περιορισμό

της χρήσης περιφερειακών αεροδρομίων, μείωση των ακτοπλοϊκών συνδέσεων ή/και σημαντική οικονομική επιβάρυνση στα ναύλα με αντίστοιχες συνέπειες για τις νησιωτικές οικονομίες.

Η ενεργειακή μετάβαση συνιστά προϋπόθεση και κίνητρο για τον ευρύτερο μετασχηματισμό των οικονομικών δραστηριοτήτων που συνδέεται με την επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας. Σε αυτό το πλαίσιο, και λαμβάνοντας υπόψιν το χρονοδιάγραμμα διείσδυσης των ΑΠΕ, είναι σημαντικός σε πρώτη φάση ο εξορθολογισμός της ζήτησης ενέργειας ως καταλύτης της μετάβασης[12].

1.3. Προσδιορισμός νησιών με συγκεκριμένες προκλήσεις

Τα νησιά επηρεάζονται δυσανάλογα και ανόμοια από τη μετάβαση λόγω των εγγενών προκλήσεων της νησιωτικότητας π.χ. απόσταση/γεωγραφική απομόνωση από την ηπειρωτική χώρα, έλλειψη οικονομίας κλίμακας και εξειδικευμένων ανθρώπινων πόρων, χαμηλή διαφοροποίηση της οικονομίας.

Το Β. Αιγαίο έχει υψηλή ανεργία, έως και 30% χαμηλότερη ΑΠΑ από τον εθνικό μ.ο. ενώ ο πληθυσμός του κατέγραψε τη μεγαλύτερη μείωση μεταξύ των νησιών την περίοδο 2011-2016.

Σε μειονεκτική θέση βρίσκονται ιδίως νησιά με χαμηλό πληθυσμό που χαρακτηρίζονται από πληθυσμιακή στασιμότητα, αδύναμες οικονομίες, χαμηλή ποιότητα δημόσιων υποδομών/υπηρεσιών, γεωγραφική απομόνωση. Αυτά τα νησιά εμπίπτουν στο αντικείμενο της εθνικής πρωτοβουλίας Greco Islands, διατομεακού χαρακτήρα, που σχεδιάζεται σε συνεργασία με την ΕΕ. Η Πρωτοβουλία χρηματοδοτείται κυρίως από το Τομεακό Πρόγραμμα του Υπ. Περιβάλλοντος (ΠΕΚΑ) και συμπληρωματικά από ΠΔΑΜ και τα οικεία ΠΕΠ, στοχεύει στον μετασχηματισμό-εκσυγχρονισμό του παραγωγικού μοντέλου με αφετηρία την ενεργειακή μετάβαση και τις αλλαγές που αυτή επιφέρει στις τοπικές οικονομίες.

Για να είναι δίκαιη, η διαδικασία μετάβασης των νησιών στην κλιματική ουδετερότητα πρέπει να ενισχύσει τις νησιωτικές οικονομίες και κοινωνίες ώστε οι όποιες αρνητικές επιπτώσεις της να αναστραφούν μέσω της παραγωγής καθαρής ηλεκτρικής ενέργειας και της ανάπτυξης επιχειρηματικών οικοσυστημάτων γύρω από αυτή. Παράλληλα πρέπει να συμβάλλει στο μετασχηματισμό του τουρισμού και της γαλάζιας οικονομίας, δηλ. στους κύριους πυλώνες ανάπτυξης και στους μεγαλύτερους καταναλωτές ενέργειας των νησιών, προς ένα πιο βιώσιμο και καινοτόμο μοντέλο με βάση τις τοπικές ανάγκες και συνθήκες.

Ο μετασχηματισμός των τοπικών οικονομιών των νησιών, οι οποίες συνυπάρχουν και επηρεάζονται άμεσα και από τις φυσικές προκλήσεις της νησιωτικότητας, απαιτεί σημαντικού κόστους επενδύσεις. Τα νησιά δεν μπορούν να επωμιστούν εξ ολοκλήρου αυτό το κόστος, ενώ χωρίς τις επενδύσεις η μετάβασή τους θα είναι ελλιπής, με συνεπαγόμενες περιβαλλοντικές και κοινωνικές προεκτάσεις.

Με βάση τα παραπάνω, προβλέπεται η κατανομή του ~13% της συνολικής χρηματοδότησης του ΠΔΑΜ για στήριξη επενδύσεων που προσδιορίζονται από το ΕΣΔΙΜ και αφορούν κυρίως την καθαρή ενέργεια, τον βιώσιμο τουρισμό και τη βιώσιμη γαλάζια οικονομία ως μοχλούς για τον οικονομικό μετασχηματισμό.

2. Assessment of transition challenges, for each of the identified territories

Reference: point (c) of Article 11(2)

Territory: Νησιά Βορείου, Νοτίου Αιγαίου και Κρήτη

2.1. Assessment of the economic, social and territorial impact of the transition to a climate-neutral economy of the Union by 2050

Reference: point (c) of Article 11(2)

Ο αντίκτυπος της μετάβασης αφορά διαφορετικά μεγέθη για κάθε Περιφέρεια ενδιαφέροντος, καθώς επηρεάζει με διαφορετικό τρόπο την κάθε περιοχή, ανάλογα με τον τρόπο εφαρμογής της (διασυνδέσεις, διεύθυνση ΑΠΕ, ανάπτυξη υβριδικών σταθμών). Η ποσοτικοποίηση του πραγματοποιείται σε γεωγραφικό επίπεδο NUTS3, με εξαίρεση τις 4 ΠΕ της Κρήτης, οι οποίες αντιμετωπίζονται ενιαία σε επίπεδο νησιού:

Απώλεια θέσεων εργασίας και μείωση οικονομικής δραστηριότητας

Μετά την περάτωση της διασύνδεσης στην Κρήτη οι ΑΗΣ Λινοπεραμάτων και Χανίων, σύμφωνα με τον υφιστάμενο προγραμματισμό, θα αποσυρθούν ενώ ο ΑΗΣ Αθερινόλακκου θα τεθεί σε εφεδρεία έκτακτων αναγκών. Υπό αυτό το πρίσμα, εκτιμάται ότι το 50% του συνόλου των απασχολούμενων στους ηλεκτροπαραγωγικούς σταθμούς της περιφέρειας - τακτικού και έκτακτου προσωπικού (243 εργαζόμενοι πλήρους απασχόλησης), θα βρεθούν εκτός εργασίας. Παράλληλα, η οικονομία θα απωλέσει ~2 εκατ. € από ετήσιες δαπάνες της ΔΕΗ σε τοπικούς προμηθευτές.

Η απώλεια συνολικού ετήσιου εισοδήματος ~7,3 εκατ. €, καθώς και ~2 εκατ. € από δαπάνες στην περιφέρεια θα επιφέρει περαιτέρω μείωση της απασχόλησης κατά 118 θέσεις εργασίας και πτώση της προστιθέμενης αξίας της τοπικής οικονομίας κατά 5,6 εκατ. € ετησίως, λόγω της μείωσης της καταναλωτικής δαπάνης και των δραστηριοτήτων της εφοδιαστικής αλυσίδας των σταθμών.

Η εκτίμηση ότι η απόσυρση των αυτόνομων σταθμών Η/Π θα επηρεάσει το 50% των εργαζομένων σε αυτούς εφαρμόζεται και στις υπόλοιπες περιοχές μετάβασης.

Για τα Δωδεκάνησα η άμεση απώλεια θέσεων εργασίας ανέρχεται σε 185 ΠΠΑ ή ~5,3 εκατ. € ετήσιου εισοδήματος. Οι έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις στην απασχόληση και την προστιθέμενη αξία της τοπικής οικονομίας υπολογίζονται σε 83 ΠΠΑ και 4,0 εκατ. € ετησίως.

Για τις Κυκλάδες η άμεση απώλεια θέσεων εργασίας ανέρχεται σε 65 ΠΠΑ ή ~1,8 εκατ. € ετήσιου εισοδήματος. Οι έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις στην απασχόληση και την προστιθέμενη αξία της τοπικής οικονομίας υπολογίζονται σε 25 ΠΠΑ και 1,2 εκατ. € ετησίως.

Για την περιοχή Λέσβος-Λήμνος η άμεση απώλεια θέσεων εργασίας ανέρχεται σε 50 ΠΠΑ ή ~1,2 εκατ. € ετήσιου εισοδήματος. Οι έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις στην απασχόληση και την προστιθέμενη αξία της τοπικής οικονομίας υπολογίζονται σε 19 ΠΠΑ και 0,9 εκατ. € ετησίως.

Για την περιοχή Ικαρία-Σάμος η άμεση απώλεια θέσεων εργασίας ανέρχεται σε 37 ΠΠΑ ή ~1,0 εκατ. € ετήσιου εισοδήματος. Οι έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις στην απασχόληση και την προστιθέμενη αξία της τοπικής οικονομίας υπολογίζονται σε 14 ΠΠΑ και 0,6 εκατ. € ετησίως.

Για τη Χίο η άμεση απώλεια θέσεων εργασίας ανέρχεται σε 29 ΠΠΑ ή ~0,7 εκατ. € ετήσιου εισοδήματος. Οι έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις στην απασχόληση και την προστιθέμενη αξία της τοπικής οικονομίας υπολογίζονται σε 12 ΠΠΑ και 0,6 εκατ. € ετησίως.

Κόστος από την περιορισμένη μεταστροφή στην καθαρή ενέργεια και τη μη διαφοροποίηση της ευρύτερης οικονομίας

Η σταδιακή διείσδυση ΑΠΕ στα νησιά (βάσει του χρονοδιαγράμματος των διασυνδέσεων) επηρεάζει σημαντικά τη διαφοροποίηση των τοπικών οικονομιών τόσο σε σχέση με τη μεταστροφή/προσαρμογή των υφιστάμενων δραστηριοτήτων προς πιο πράσινες και βιώσιμες μορφές όσο και σε σχέση με την ανάπτυξη νέων πράσινων και βιώσιμων δραστηριοτήτων.

Βάσει των στόχων του ΜΔΜ, αλλά και της ΣΛΕΕ για άρση των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών, με ιδιαίτερη έμφαση σε νησιωτικές και άλλες μειονεκτικές περιοχές, η πράσινη μετάβαση οφείλει να συμβάλλει στον ευρύτερο οικονομικό μετασχηματισμό του παραγωγικού μοντέλου των νησιών. Σε αυτό το πλαίσιο, οι τομείς που κατά κανόνα αναπτύσσονται στα νησιά είναι η ενέργεια, ο τουρισμός και η γαλάζια οικονομία. Μάλιστα, η σύνδεση της ανάπτυξης της γαλάζιας οικονομίας με την πράσινη μετάβαση μέσω του μετασχηματισμού των θαλάσσιων μεταφορών και των λιμανιών τονίζεται ιδιαίτερα στην Ευρωπαϊκή Έκθεση για τη Γαλάζια Οικονομία του 2021.

Στους τρεις τομείς δραστηριοποιούνται 732, 26.161, και 1.423 επιχειρήσεις που απασχολούν 1.301, 136.691, και 3.915 εργαζομένους, αντίστοιχα, και οποιαδήποτε αργοπορημένη, περιορισμένη ή ατελής αξιοποίηση των δυνατοτήτων για μετασχηματισμό τους εξαιτίας του προβλεπόμενου χρονοπρογραμματισμού των διασυνδέσεων, της διείσδυσης των ΑΠΕ ή/και της εγκατάστασης ΥΒΣ Η/Π θα επηρεάσει αρνητικά την οικονομική τους δραστηριοποίηση (κύκλος εργασιών). Υπό αυτό το πρίσμα, η ενεργοποίηση επενδύσεων δίκαιης μετάβασης παράλληλα με την πρόοδο των διαδικασιών της μετάβασης (δηλ. πριν από την ολοκλήρωση των διασυνδέσεων) δε θα διασφαλίσει απλώς τις υπάρχουσες δραστηριότητες και τον έγκαιρο μετασχηματισμό τους αλλά θα οδηγήσει και σε ουσιαστική διεύρυνση αυτών των δραστηριοτήτων.

Το κόστος στον τομέα της ενέργειας είναι μεγαλύτερο στην Κρήτη και τις Κυκλάδες όπου πλησιάζει η διασύνδεση και η ανάπτυξη των ΑΠΕ σύντομα αναμένεται να κλιμακωθεί. Όσον αφορά στον τουρισμό και την γαλάζια οικονομία, πλέον επηρεαζόμενες θεωρούνται περιοχές με σημαντική υφιστάμενη σχετική δραστηριότητα, συγκεκριμένα τα Δωδεκάνησα, όπου τα έσοδα από τον τουρισμό και τη γαλάζια οικονομία έφτασαν αντίστοιχα τα 1.230 εκατ. € και 46 εκατ. € το 2017 και η Κρήτη, με έσοδα 1.264 εκατ. € και 217 εκατ. €, αντίστοιχα.

Πιο συγκεκριμένα, ως προς τον τομέα της **πράσινης ενέργειας**, οι επενδύσεις σε ΑΠΕ, τόσο κατά τη φάση κατασκευής όσο και κατά τη λειτουργία τους, μπορούν να δώσουν σημαντική ώθηση στις τοπικές οικονομίες και να αποτελέσουν μοχλό ανάπτυξης και οικονομικής διαφοροποίησης για τις νησιωτικές περιοχές.

Οι άμεσες επιπτώσεις συνδέονται με το οικονομικό αποτύπωμα και τις θέσεις εργασίας από την κατασκευή και λειτουργία των έργων, ενώ οι έμμεσες και επαγόμενες συνδέονται με την εφοδιαστική αλυσίδα των έργων και τις δαπάνες κατανάλωσης των εργαζομένων σε αυτή.

Εξετάζονται η Περιφέρεια Κρήτης και οι Κυκλάδες που έχουν αναγνωρισθεί ως τα πλέον επηρεαζόμενα εδάφη ως προς αυτή τη διάσταση. Τονίζεται ότι η Κρήτη εξετάζεται στο σύνολό της, παρότι απαρτίζεται από τέσσερις περιοχές NUTS 3, καθώς αποτελεί ενιαίο ΗΣ ΜΔΝ.

Στην Κρήτη, η εκτιμώμενη ισχύς των έργων που θα μπορούσαν να κατασκευασθούν ανέρχεται σε 398 MW. Η ολική προστιθέμενη αξία των έργων (άμεση, έμμεση και επαγόμενη) μπορεί να ανέλθει έως τα 62,5 εκατ. €, ενώ η δημιουργούμενη απασχόληση υπολογίζεται σε έως 1.403 θ.ε.. Παράλληλα, οι οικονομικές επιπτώσεις που σχετίζονται με τη λειτουργία των έργων (πέραν των άμεσων εσόδων που

δύναται να ανέλθουν σε 29,5 εκατ. € εφόσον διατηρηθούν τοπικά στο σύνολό τους), εκτιμώνται σε 3,8 εκατ. € και 89 θ.ε.. Στην περιοχή των Κυκλάδων συνολικά (δηλ. Β. Κυκλάδες & ΝΔ Κυκλάδες), αντίστοιχα, οι επιπτώσεις της προβλεπόμενης εγκατάστασης ΑΠΕ, εκτιμώνται σε 9,4 εκατ. € και 209 θ.ε., κατά την κατασκευή των έργων και 0,6 εκατ. € και 14 θ.ε. ετησίως, πλέον των άμεσων εσόδων 4,9 εκατ. €, κατά τη λειτουργία αυτών (παρ.- πιν.15).

Το κόστος για τις τοπικές κοινωνίες αυξάνεται επιπρόσθετα αν συνυπολογιστεί η αδυναμία ανάπτυξης μιας ευρύτερης αλυσίδας νέων καινοτόμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων γύρω από την πράσινη ενέργεια.

Το κόστος όσον αφορά στην ανάπτυξη του **βιώσιμου τουρισμού και της γαλάζιας οικονομίας** συνδέεται με την αδυναμία προσέλκυσης νέων και σύγχρονων δραστηριοτήτων που απευθύνονται σε περιβαλλοντικά ευαίσθητοποιημένους τουρίστες, που δίνουν έμφαση στην ποιότητα του παρεχόμενου προϊόντος έναντι της τιμής του. Η απώλεια των σχετικών δαπανών λαμβάνει χώρα σε βάρος της ανάπτυξης και διαφοροποίησης του τοπικού τουριστικού προϊόντος (άμεσες επιπτώσεις), ενώ παράλληλα περιορίζει την ανάπτυξη σειράς δραστηριοτήτων που συνδέονται με την εφοδιαστική αλυσίδα και την κατανάλωση των εργαζομένων σε αυτή (έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις). Ένα σημαντικό μέρος αυτών αφορούν κλάδους γαλάζιας οικονομίας (θαλάσσιες μεταφορές, παράκτιος τουρισμός).

Η ποσοτικοποίηση του ως άνω κόστους γίνεται σε όρους παραγόμενου προϊόντος, προστιθέμενης αξίας και συντηρούμενης απασχόλησης. Το ύψος συναρτάται του μεγέθους της παγκόσμιας αγοράς του βιώσιμου τουρισμού, της αναπτυξιακής του προοπτικής τα επόμενα χρόνια και της τουριστικής δαπάνης του συγκεκριμένου μεριδίου τουριστών σε σύγκριση με το μέσο όρο της αγοράς.

Βάσει αναλύσεων της αγοράς του βιώσιμου τουρισμού, εξετάζεται η υπόθεση ότι η υιοθέτηση και προώθηση ενός βιώσιμου τουριστικού υποδείγματος μπορεί να οδηγήσει σε 2% ετήσια αύξηση[13]. Ο ρυθμός αυτός επιβεβαιώνεται και από σχετικές μελέτες νησιών παγκοσμίως, όπως στην περίπτωση των νήσων Αζόρες, τα οποία αύξησαν την επισκεψιμότητα τους κατά 15% σε διάστημα 7 ετών.

Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, οι ταξιδιώτες που επιλέγουν τον βιώσιμο τουρισμό είναι λιγότερο ευαίσθητοι στις τιμές και ξοδεύουν σημαντικά περισσότερα χρήματα (~51% υψηλότερη μέση δαπάνη).

Το ετήσιο κόστος σε απόλυτα μεγέθη υπολογίζεται συντηρητικά για το έτος 2024 κατά το οποίο, βάσει σχεδίου, θα έχουν ολοκληρωθεί οι διασυνδέσεις Κρήτης και Κυκλάδων και συνεπώς θα είναι εφικτή η δυνατότητα αξιοποίησης της πράσινης προοπτικής τους. Η τουριστική κίνηση για το 2024 εκτιμάται στα επίπεδα του 2019, με την υπόθεση ότι σε βάθος πενταετίας η εγχώρια τουριστική βιομηχανία θα έχει ανακάμψει πλήρως από τις επιπτώσεις της πανδημίας.

Υπό αυτό το πρίσμα, στα Δωδεκάνησα, το κόστος, πέραν των άμεσων εσόδων 58,3 εκατ. €, ανέρχεται σε τουλάχιστον 43,8 εκατ. € προστιθέμενης αξίας και 1.160 θ.ε. κατ' έτος. Αντίστοιχα, στην περιοχή Λέσβος-Λήμνος εκτιμάται σε 0,9 εκατ. € και 25 θ.ε., στην περιοχή Ικαρία-Σάμος σε 1,5 εκατ. € και 40 θ.ε. και στη Χίο σε 0,4 εκατ. € και 12 θ.ε., ετησίως (παρ.- πιν.16).

Σημειώνεται ότι τα κόστη για την εφοδιαστική αλυσίδα εκτιμώνται συντηρητικά, καθώς βασίζονται στην υφιστάμενη διάρθρωση των περιφερειακών οικονομιών. Η σταδιακή τοπική ανάπτυξη σχετικών δραστηριοτήτων αναμένεται να ενδυναμώσει περαιτέρω το τοπικό αναπτυξιακό αποτύπωμα, ιδιαίτερα εφόσον η βιώσιμη ανάκαμψη της τουριστικής βιομηχανίας στην Ελλάδα στηριχθεί και στην προώθηση προϊόντων που αξιοποιούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των προορισμών και στηρίζονται στις νέες τάσεις για αειφορία.

Το παραπάνω κόστος, σχετιζόμενο με την ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού, αποκτά ιδιαίτερη σημασία για την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, και κυρίως για τις Π.Ε. Λέσβου, Λήμνου και Ικαρίας που παρουσίασαν οριακή μείωση τουριστικής κίνησης την τελευταία πενταετία, παρότι στο σύνολο της χώρας ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης για την ίδια περίοδο πλησίασε το 4%.

Τέλος, τις παραπάνω εκτιμήσεις έρχονται να επιβαρύνουν η ένταξη της ναυτιλίας στο ΣΕΔΕ και η κατάργηση των δωρεάν δικαιωμάτων εκπομπών στις αερομεταφορές, πλήττοντας τόσο στις εμπορευματικές όσο και στις επιβατικές μεταφορές.

Όσον αφορά στις εμπορευματικές μεταφορές, η μετακύλιση του επιπλέον κόστους στα διακινούμενα προϊόντα θα οδηγήσει σε αύξηση του κόστους διαβίωσης στα νησιά, τα οποία εξαρτώνται από τις εισαγωγές μηχανημάτων, οχημάτων, φαρμάκων και ιατρικού εξοπλισμού, καυσίμων, τροφίμων και άλλων καταναλωτικών αγαθών από την ηπειρωτική χώρα. Παράλληλα, η αύξηση των τιμών των εξαγόμενων τοπικών προϊόντων, άμεσα αλλά και έμμεσα μέσω του επιβαρυσμένου κόστους παραγωγής από ακριβότερα καύσιμα, θα τα καταστήσει μη ανταγωνιστικά στην εγχώρια και τη διεθνή αγορά.

Αντίστοιχα, αύξηση του κόστους των επιβατικών μεταφορών θα οδηγήσει σε μείωση της τουριστικής κίνησης και συνεπώς σε συρρίκνωση των νησιωτικών οικονομιών[14]. Επιπλέον, θα επιβαρύνει δυσανάλογα τους νησιωτικούς πληθυσμούς που υποχρεώνονται σε συχνές εναέριες και θαλάσσιες μετακινήσεις λόγω της έλλειψης βασικών υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο (νοσοκομεία, δικαστήρια, δημόσιες υπηρεσίες, κλπ.). Συνεπώς η εξισορρόπηση των αρνητικών επιπτώσεων στις τοπικές οικονομίες μέσω του ΜΔΜ αποτελεί ουσιαστικό διακύβευμα προκειμένου να διατηρηθεί η ανταγωνιστικότητά τους.

2.2. Development needs and objectives by 2030 in view of reaching a climate-neutral economy of the Union by 2050

Reference: point (d) of Article 11(2)

Για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων και προκλήσεων της μετάβασης των νησιών του Βορ. – Νοτ. Αιγαίου και της Κρήτης που παρατέθηκαν στην Ενότητα 1, απαιτείται η επικέντρωση σε συγκεκριμένες ανάγκες, η ικανοποίηση των οποίων προϋποθέτει τον προσδιορισμό στόχων στο πλαίσιο των 5 αξόνων προτεραιότητας του ΠΔΑΜ:

1. Ενίσχυση και προώθηση επιχειρηματικότητας
2. Ενεργειακή μετάβαση - Κλιματική ουδετερότητα
3. Αναπροσαρμογή χρήσεων γης - κυκλική οικονομία
4. Δίκαιη εργασιακή μετάβαση
5. Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας

καθώς και της συμπληρωματικότητας του με άλλα προγράμματα που εκτείνονται σε όλο το αναπτυξιακό φάσμα, τις ανάγκες και την περίμετρο των προκλήσεων της δίκαιης μετάβασης και δεν περιορίζονται στις επιλεξιμότητες του Κανονισμού του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης. Εκτενέστερη αναφορά σε περαιτέρω τομείς και περιοχές παρέμβασης του ΕΣΔΙΜ ακολουθεί στην ενότητα 2.4.4.

Αναφορικά με την **απώλεια θέσεων εργασίας και τον περιορισμό του κοινωνικοοικονομικού αποτυπώματος των θερμικών μονάδων Η/Ε** προκύπτει η ανάγκη στήριξης των εργαζομένων σε αυτές και των τοπικών προμηθευτών και συνεργατών τους που ανήκουν στους μετασχηματιζόμενους κλάδους της αλυσίδας αξίας της ενέργειας. Εν προκειμένω, αναπτυξιακούς στόχους που άπτονται των

προτεραιοτήτων 1 και 4 και των λοιπών προγραμμάτων που δρουν συμπληρωματικά στο ΠΔΑΜ αποτελούν:

- η στήριξη δράσεων έρευνας – καινοτομίας-προηγμένων τεχνολογιών, η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας ΠΜΕ και ΜΜΕ και ο ψηφιακός μετασχηματισμός των επιχειρήσεων.
- η αναβάθμιση των δεξιοτήτων (upskilling) και η επανακατάρτιση (reskilling) του ανθρώπινου δυναμικού μέσω συμβουλευτικών υπηρεσιών εργαζομένων και ανέργων και πρακτική άσκηση
- η προώθηση στην απασχόληση κυρίως μέσω επιδότησης θέσεων εργασίας για προσωπικό υψηλής εξειδίκευσης στους τομείς της καθαρής ενέργειας, του βιώσιμου τουρισμού και της γαλάζιας οικονομίας αλλά και ολοκληρωμένα προγράμματα συμβουλευτικής για ανέργους

Όσον αφορά στο **κόστος από την περιορισμένη μεταστροφή στην καθαρή ενέργεια και τη μη διαφοροποίηση της ευρύτερης οικονομίας**, οι ανάγκες των νησιών επικεντρώνονται στην προώθηση της μετάβασης μέσα από τους τομείς ζήτησης ενέργειας, την προετοιμασία των τοπικών κοινωνιών, και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων τους ώστε η παραγωγή καθαρής ενέργειας να αποτελέσει το έναυσμα για την ανάπτυξη ενός ευρύτερου οικοσυστήματος κλιματικά ουδέτερης οικονομίας από την παραγωγή έως την κατανάλωση.

Αυτό προϋποθέτει την ομαλή διεξόδου των ΑΠΕ, εναρμονισμένη με τα συμφέροντα των τοπικών κοινωνιών, μέσω και της προώθησης της αυτοαραγωγής, παράλληλα με την υλοποίηση φιλόδοξων παρεμβάσεων ενεργειακής εξοικονόμησης και αποδοτικότητας.

Επιπλέον απαιτεί τη στήριξη της τοπικής επιχειρηματικότητας, ιδίως σε ό,τι αφορά τη δημιουργία οικοσυστημάτων. Για παράδειγμα, επιχειρήσεις οι οποίες εδρεύουν σε άλλες περιοχές και υποστηρίζουν την παραγωγή από ΑΠΕ ως εξωτερικοί συνεργάτες ή προμηθευτές στη βάση κατά περίπτωση επισκέψεων, είναι κρίσιμο να αποκτήσουν κίνητρο ώστε να αναπτύξουν τοπική παρουσία στα νησιά. Αυτό θα συντελέσει άμεσα στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και αύξησης του παραγόμενου προϊόντος. Παράλληλα, θα δημιουργήσει πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη των δύο βασικών πυλώνων των νησιωτικών οικονομιών, του τουρισμού και της γαλάζιας οικονομίας, στο πλαίσιο των αρχών της βιωσιμότητας.

Συγκεκριμένους στόχους που άπτονται των προτεραιοτήτων 1, 2, και 4 και των λοιπών προγραμμάτων που δρουν συμπληρωματικά στο ΠΔΑΜ αποτελούν:

- η τόνωση της επιχειρηματικότητας μέσω:
  - στήριξης επιχειρήσεων με έμφαση στην καινοτομία και την οικονομική διαφοροποίηση των νησιωτικών περιοχών
  - υποστήριξης θεμελιωδών παραγόντων για την δημιουργία οικοσυστημάτων (στήριξη της ακαδημαϊκής κοινότητας, συνεργατικών σχημάτων, μεταφοράς τεχνογνωσίας, συν-ανάπτυξη καινοτομίας κ.α.)
- η συστράτευση και ενδυνάμωση του ανθρώπινου κεφαλαίου μέσω:
  - ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σχετικά με την ανάπτυξη των ΑΠΕ και τη βιώσιμη οικονομία
  - εκπαίδευσης και ανάπτυξης δεξιοτήτων συμβατών με τις απαιτήσεις της βιώσιμης οικονομίας, με έμφαση στην παραγωγή καθαρής ενέργειας, το βιώσιμο τουρισμού και τη βιώσιμη γαλάζια οικονομία
  - ενθάρρυνσης της συμμετοχής του τοπικού πληθυσμού στην παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ

και την αειφόρο ανάπτυξη, ώστε να στηρίξει ενεργά τη μετάβαση

- η ανάπτυξη των απαραίτητων υποδομών για την προαγωγή των κλάδων της καθαρής ενέργειας, του βιώσιμου τουρισμού και της βιώσιμης γαλαζίας οικονομίας.

Τέλος, **στα νησιά που έχουν απροσδιόριστο πλάνο διασύνδεσης ή για τα οποία δεν προβλέπεται διασύνδεση**, μέσω της προτεραιότητας 5 και στο στρατηγικό πλαίσιο εφαρμογής της εθνικής πρωτοβουλίας Greco Islands, ως στόχος ορίζεται η υλοποίηση ολιστικών παρεμβάσεων που θα συμβάλλουν στην ενεργειακή αυτονομία (αυτοπαραγωγή ενέργειας και εξορθολογισμός της ενεργειακής κατανάλωσης) και στη στροφή των τοπικών οικονομιών προς πιο πράσινες και βιώσιμες δραστηριότητες.

Σημειώνεται ότι το παραπάνω αναπτυξιακό πλαίσιο συνδέεται με τον περιφερειακό σχεδιασμό για τη μεγιστοποίηση του οφέλους από την πράσινη μετάβαση στις τοπικές κοινωνίες και προϋποθέτει τις απαραίτητες νομοθετικές παρεμβάσεις, ιδιαίτερα ως προς τη χωροθέτηση και αδειοδότηση των ΑΠΕ.

2.3. Consistency with other relevant national, regional or territorial strategies and plans

Reference: point (e) of Article 11(2)

2.3.1 Εθνικές και περιφερειακές RIS3

Εθνική RIS3 2014-2020: Συμβαδίζει με τους στόχους της ΔΑΜ συγκαταλέγοντας την ενέργεια, το περιβάλλον, τη βιώσιμη ανάπτυξη και την τεχνολογία μεταξύ των κλάδων στους οποίους επικεντρώνονται οι διαθέσιμοι πόροι καθώς αναγνωρίζει τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα και την αναπτυξιακή προοπτική τους σε εθνικό επίπεδο. Παράλληλα, δίνει έμφαση και στο δίπτυχο τουρισμού-πολιτισμού που έχει ιδιαίτερη βαρύτητα για τις νησιωτικές περιοχές.

RIS3 Περιφ. Β. Αιγαίου 2014-2020: Βασίζεται σε 4 άξονες: καινοτομία και επιχειρηματικότητα, αγροδιατροφή, τουρισμός-φύση-πολιτισμός και ίσες ευκαιρίες οι οποίοι αντανακλούν τόσο τις θεματικές κατευθύνσεις της δίκαιης μετάβασης, όσο και τον οριζόντιο στόχο για άρση των ανισοτήτων. Επιπλέον συνδυαστικό κρίκο με τη δίκαιη μετάβαση αποτελεί η προώθηση της ενσωμάτωσης της τεχνολογίας για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των οικονομικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τους παραπάνω τομείς.

RIS3 Περιφ. Ν. Αιγαίου 2014-2020: Δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στον τουρισμό, ως αναπτυξιακό κορμό της περιφέρειας, όπως έχει αναγνωριστεί και στο παρόν κείμενο, με έμφαση στην υιοθέτηση πρακτικών βιωσιμότητας. Τους τομείς παρέμβασης συμπληρώνουν η αγροδιατροφή και η αλιεία/υδατοκαλλιέργεια. Ως προς τους στόχους της ΔΑΜ, η στρατηγική εδράζεται στην ανάπτυξη των ανθρωπίνων πόρων μέσω επαγγελματικής κατάρτισης και δια βίου μάθησης στους τομείς προτεραιότητας. Παράλληλα, θέτει ως προϋπόθεση για τη βιώσιμη ανάπτυξη τον περιορισμό του περιβαλλοντικού αποτυπώματος των τοπικών οικονομικών δραστηριοτήτων μέσω ανάπτυξης καθαρών πράσινων τεχνολογιών για την παραγωγή και την εξοικονόμηση ενέργειας, και προωθεί την αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών για την ενίσχυση της παραγωγικότητας.

RIS3 Περιφ. Κρήτης 2014-2020: Βασισμένη σε 4 προτεραιότητες : αγροδιατροφή, πολιτισμός-τουρισμός, περιβάλλον και γνώση, βρίσκεται σε συμφωνία με τη στοχοθεσία της ΔΑΜ. Δίνει έμφαση στην ανάπτυξη των ΑΠΕ με όρους αειφορίας και στην αξιοποίηση της καινοτομίας και της επιστημονικής γνώσης προς τη βιώσιμη ανάπτυξη, σε περιβαλλοντικούς και σε κοινωνικούς όρους.

Πρόσφατα προσδιορίστηκαν οι 8 τομείς προτεραιότητας της **Εθνικής RIS (ΣΕΕ) 2021-2027**, οι οποίοι ταυτίζονται με τους 8 τομείς της **Εθνικής RIS 2014-2020**. Η περαιτέρω εξειδίκευσή τους σε περιφερειακό επίπεδο (με διαφορετικό χρονισμό ανά περιφέρεια) θα προσδιορίσει τις **Περιφερειακές Απολήξεις της ΣΕΕ 2021-2027**.

Οι τομείς εξειδίκευσης και οι προτεινόμενες δράσεις του Εδαφικού Σχεδίου και του ΠΔΑΜ λαμβάνουν υπόψη τα κύρια συμπεράσματα και τις προτάσεις της **ΣΕΕ 2021-2027** και της **Εθνικής Στρατηγικής Έρευνας και Καινοτομίας 2021-2027** και προσδιορίστηκαν σε συνεργασία με τη ΓΓ Έρευνας & Καινοτομίας.

2.3.2. Συνέργειες και συμπληρωματικότητα με άλλα περιφερειακά ή εθνικά σχέδια ανάπτυξης

Συνέργειες και συμπληρωματικότητες εντοπίζονται και με τα ΠΕΠ των νήσων:

ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου 2021-2027: Το ΠΕΠ θέτει ως στρατηγικούς στόχους το μετασχηματισμό και τη μεγέθυνση της οικονομίας της περιφέρειας και την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής. Όπως έχει αναγνωρισθεί και στο πλαίσιο της ΔΑΜ, η Περιφέρεια δοκιμάζεται από εδραιωμένη αναπτυξιακή ανισότητα και τις προκλήσεις της πολυνησιωτικότητας. Για την επίτευξη των στόχων η στρατηγική ευθυγραμμίζεται με τις επιδιώξεις της ΔΑΜ, δίνοντας έμφαση στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, την κυκλική οικονομία, την αναβάθμιση των τεχνικών και κοινωνικών υποδομών και την προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος ως μοχλό οικονομικής ανάπτυξης.

ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου 2021-2027: Ο στρατηγικός στόχος αποτελεσματικής διαχείρισης του περιβάλλοντος και των πόρων της ΠΝΑ συγκλίνει με τους στόχους της ΔΑΜ για την περιφέρεια, οι οποίοι τίθενται για την αντιμετώπιση δύο προκλήσεων: της περιβαλλοντικής όχλησης λόγω της παρατεινόμενης λειτουργίας των ηλεκτροπαραγωγικών σταθμών στα Δωδεκάνησα και της κοινωνικής αποδοχής των ΑΠΕ στις Κυκλάδες. Ο στόχος εξυπηρετείται μέσω του άξονα προτεραιότητας αειφορικής ανάπτυξης και βιώσιμης διαχείρισης των πόρων. Επιπλέον, ο στόχος ενδυνάμωσης της χωρικής συνοχής και άμβλυνσης των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων συμβαδίζει με τη βασική αρχή για κοινωνική δικαιοσύνη που διέπει το μηχανισμό δίκαιης μετάβασης.

ΠΕΠ Κρήτης 2021-2027: Παρουσιάζει συνέργειες με τη ΔΑΜ στις στρατηγικές στοχεύσεις για την ενσωμάτωση της Ε&Κ στην παραγωγική διαδικασία και την προώθηση της κυκλικής οικονομίας. Το εδαφικό σχέδιο θα στηρίξει τη χρηματοδότηση των προαπαιτούμενων, για την υλοποίησή τους, δράσεων ανάπτυξης δεξιοτήτων και ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας και καινοτομίας.

Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία : Θα πραγματοποιηθούν επιμέρους στοχευμένες ενέργειες, δράσεις και παρεμβάσεις σε συμφωνία με το περιεχόμενο του. Η ΔΑ ΕΣΠΑ-ΔΑΜ θα συμμετέχει στο θεματικό Δίκτυο για τα θέματα αναπηρίας που προβλέπεται στην ΠΠ 2021-2027.

Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις ΑΠΕ (υπό εκπόνηση): Θα καθορίσει τους όρους και λοιπές προϋποθέσεις για τη χωροθέτηση και αδειοδότηση των ΑΠΕ που θα διασφαλίζουν την περιβαλλοντική συμμόρφωση και την κοινωνική αποδοχή των επενδύσεων.

Πρωτοβουλία Greco Islands: Το ΠΔΑΜ θα συμβάλλει χρηματοδοτικά στην υλοποίηση της πρωτοβουλίας στα νησιά που εμπίπτουν στις περιοχές παρέμβασης του ΕΣΔΙΜ και σύμφωνα με τις επιλεξιμότητες που επιτρέπει το Ταμείο ΔΑΜ.

Συνέργειες και συμπληρωματικότητες εντοπίζονται και με άλλα περιφερειακά σχέδια ανάπτυξης και κυρίως με τα εξής:

- Εθνική Στρατηγική για την Κυκλική Οικονομία
- Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) 2030
- Μακροχρόνια Στρατηγική για το 2050
- Μακροπρόθεσμη Στρατηγική για την Ανακαίνιση του Κτιριακού Αποθέματος
- Σχέδιο Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία
- Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας
- Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων
- Στρατηγικές Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας
- Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025
- Εθνικός Κλιματικός Νόμος

Οι νέες κατευθυντήριες γραμμές για τις ενισχύσεις περιφερειακού χαρακτήρα οι οποίες θα ισχύσουν μέχρι το τέλος του 2027 προβλέπουν σημαντικά κίνητρα για την προσέλκυση επενδύσεων ικανών να αντισταθμίσουν τις επιπτώσεις της μετάβασής τους στην κλιματική ουδετερότητα και να εξασφαλίσουν νέες θέσεις εργασίας και αξία σε διαφορετικούς κλάδους. Παράλληλα εξασφαλίζονται βασικές προϋποθέσεις για την πιθανή συγχρηματοδότηση βασικών επενδύσεων στα νησιά (π.χ. υβριδικοί σταθμοί) που θα επιτρέψουν τον περιορισμό της εξάρτησής τους από τους παραδοσιακούς τομείς και την ουσιαστική συμμετοχή τους στην νέα οικονομία. Σημαντική βοήθεια θα μπορούσε να διαδραματίσει και ο μέσο παροχής τεχνικής βοήθειας JASPERS για το σχεδιασμό και την προετοιμασία κρίσιμων έργων στα εδάφη των Περιφερειών αναφοράς προκειμένου να λάβουν χρηματοδότησή από το InvestEU ή/και την ΕΤΕπ. Παράλληλα, κατά τη φάση υλοποίησης του σχεδίου θα μπορούσε να αξιοποιηθεί η τεχνογνωσία της Γραμματείας της Πρωτοβουλίας «Καθαρή Ενέργεια για τα νησιά της ΕΕ» καθώς και της από κοινού πρωτοβουλίας της ΕΤΕπ και της ΕΕπ, ELENA.NA.

2.4. Types of operations engaged

Reference: point (g-k) of Article 11(2) and Article 11(5)

2.4.1. Κατηγορίες ενδεικτικών πράξεων

Με βάση τους στόχους για την αντιμετώπιση των προκλήσεων δίκαιης μετάβασης, στη συνέχεια αναπτύσσονται οι προβλεπόμενες παρεμβάσεις στο πλαίσιο του ΠΔΑΜ, ανά άξονα προτεραιότητας, καθώς και λοιπές παρεμβάσεις προς υλοποίηση από συμπληρωματικά προγράμματα. Κάθε παρέμβαση καλύπτει τουλάχιστον έναν από τους αναπτυξιακούς στόχους της ενότητας 2.2.. Όλες οι παρεμβάσεις θα εξειδικευτούν περαιτέρω κατά την υλοποίηση του σχεδιασμού δίκαιης μετάβασης.

1. Ενίσχυση και προώθηση επιχειρηματικότητας [Καν. ΤΔΜ, αρ. 8, παρ. α, β, γ, δ, η, θ, ια, ιγ]

Έρευνα - καινοτομία - προηγμένες τεχνολογίες

Ανάπτυξη νεοφυών επιχειρήσεων (startups) και τεχνοβλαστών υψηλής έντασης γνώσης (spin off- spin out). Δίνεται έμφαση στους τομείς της καθαρής ενέργειας, του βιώσιμου τουρισμού και της βιώσιμης

γαλάζιας οικονομίας. Περιλαμβάνονται η στήριξη νεοφυών / υφιστάμενων καινοτόμων επιχειρήσεων, η δημιουργία εκκολαπτηρίων/επιταχυντών επιχειρήσεων, μέτρα αντιμετώπισης της έλλειψης στελεχών υψηλών προσόντων στις τοπικές επιχειρήσεις και συγκράτησης / προσέλκυσης επιστημόνων (π.χ. βιομηχανικά μεταπτυχιακά, συμπράξεις καινοτομίας) αποσκοπώντας στην ενίσχυση της τοπικής ανταγωνιστικότητας και οικονομίας.

Ανταγωνιστικότητα ΠΜΕ και ΜΜΕ - Ψηφιακός μετασχηματισμός επιχειρήσεων

Ανάπτυξη της καινοτομίας, της εξωστρέφειας και της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και η διασύνδεση τους με το οικοσύστημα ΕΤΑΚ. Αναβάθμιση/εκσυγχρονισμός, διαφοροποίηση και μετασχηματισμός υφιστάμενων νεοφυών επιχειρήσεων, ΠΜΕ, ΜΜΕ. Προώθηση δραστηριοτήτων βιώσιμου τουρισμού και βιώσιμης γαλάζιας οικονομίας, μέσω και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Ψηφιακός μετασχηματισμός επιχειρήσεων με έμφαση στην προώθηση του τουριστικού και πολιτιστικού προϊόντος με χρήση καινοτόμων τεχνολογιών.

Υποδομές και μηχανισμοί επιχειρηματικότητας

Χρηματοδότηση των τοπικών ερευνητικών υποδομών που συνδέονται με την καθαρή ενέργεια, το βιώσιμο τουρισμό, τη γαλάζια οικονομία, κ.α..

2. Ενεργειακή μετάβαση - κλιματική ουδετερότητα [Καν. ΤΔΜ, αρ. 8, παρ. δ, ε, στ, ζ]

Ενεργειακή αποδοτικότητα

Στήριξη της ενεργειακής αποδοτικότητας στα νοικοκυριά, τα δημόσια/ δημοτικά κτίρια και υποδομές και τα κτίρια γραφείων και παραγωγικών μονάδων, για τη μείωση του ενεργειακού κόστους και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς τους.

Καθαρή ενέργεια

Στήριξη των ΑΠΕ για αυτοπαραγωγή και θέρμανση και ιδίως των ενεργειακών κοινοτήτων. Εγκατάσταση αντλιών θερμότητας ή/και δικτύων τηλεθέρμανσης με αξιοποίηση γεωθερμικών πεδίων χαμηλής και μέσης ενθαλπίας. Ανάπτυξη μικρών μονάδων βιοαερίου σε ευθυγράμμιση με την Οδηγία (ΕΕ) 2018/2001 (RED II) και τον Κανονισμό (ΕΕ) 2018/841 (LULUCF), καθώς και συστημάτων αποθήκευσης ολικής εφεδρείας αναγκών.

Έξυπνη ενέργεια

Αξιοποίηση τεχνολογιών ΑΠΕ (συμπερ. γεωθερμίας) για παροχή θέρμανσης/ψύξης μέσω αντλιών θερμότητας. Προμήθεια ηλεκτρικών οχημάτων δημόσιας χρήσης και χρηματοδότηση σε επιχειρήσεις και σε φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης για την ανάπτυξη σταθμών φόρτισης.

3. Αναπροσαρμογή χρήσεων γης - κυκλική οικονομία [Καν. ΤΔΜ, αρ. 8, παρ. θ, ι]

Η συγκεκριμένη προτεραιότητα, όπως προσδιορίζεται στο πλαίσιο του ΠΔΑΜ με βάση τις επιλεξιμότητες του ΤΔΜ, δεν περιλαμβάνει δράσεις που να αφορούν στα νησιά.

4. Δίκαιη εργασιακή μετάβαση και ενδυνάμωση ανθρωπίνου κεφαλαίου [Καν. ΤΔΜ, αρ. 8, παρ. ια, ιβ, ιγ, ιε]

Προώθηση της απασχόλησης

Επιδότηση θέσεων εργασίας για προσωπικό υψηλής εξειδίκευσης. Προγράμματα απόκτησης εργασιακής εμπειρίας ή προεργασίας/πρακτικής άσκησης για νέους και ανέργους.

Αναβάθμιση δεξιοτήτων και επανακατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού

Καλλιέργεια νέων και αναβάθμιση υφιστάμενων δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού κυρίως στους τομείς τις καθαρής ενέργειας, του βιώσιμου τουρισμού και της βιώσιμης γαλαζίας οικονομίας. Ειδική μέριμνα για την ενίσχυση των δεξιοτήτων εργαζομένων στους θερμικούς σταθμούς. Προγράμματα ανταλλαγής για την κατάρτιση στελεχών της τοπικής αυτοδιοίκησης σε θέματα ενεργειακής μετάβασης και βιωσιμότητας.

Υποδομές επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης

Ανάπτυξη, αναβάθμιση και εκσυγχρονισμός υποδομών επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.

5. Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας [Καν. ΤΔΜ, αρ. 8, παρ. ε, η, θ, στ, ι]

Ποιότητα ζωής και ολοκληρωμένες αναπτυξιακές παρεμβάσεις σε αστικές και αγροτικές περιοχές

Έργα που στηρίζουν τη βιώσιμη αστική κινητικότητα και απορρέουν από ολοκληρωμένες εδαφικές ή άλλου τύπου στρατηγικές, συμπεριλαμβανομένων ποδηλατοδρόμων, μονοπατιών και ζωνών απαγόρευσης χρήσης I.X.

Ολοκληρωμένες αναπτυξιακές παρεμβάσεις για Greco Islands

Αφορά στην υποστήριξη της εθνικής πρωτοβουλίας Greco Islands με πόρους του ΤΔΜ. Η πρωτοβουλία αυτή περιλαμβάνει ένα συνεκτικό στρατηγικό σχέδιο παρεμβάσεων με βασικούς πυλώνες τους τομείς της ενέργειας, του περιβάλλοντος, της κυκλικής οικονομίας, των μεταφορών, του τουρισμού, πολιτισμού και της αγροδιατροφής και προγραμματίζεται να υλοποιηθεί ακολουθώντας το πρότυπο των ΟΧΕ όσον αφορά στη φιλοσοφία, τη μεθοδολογία και τις διαδικασίες σχεδιασμού. Σε αυτό το πλαίσιο, το ΠΔΑΜ θα καλύψει χρηματοδοτικά εκείνες τις κατηγορίες παρεμβάσεων που επιτρέπουν οι επιλεξιμότητες του Καν. ΤΔΜ και συνδέονται με την ενεργειακή μετάβαση («πρασίνισμα») των νησιών.

Υπό αυτό το πρίσμα, το ΠΔΑΜ περιλαμβάνει στοχευμένες δράσεις που θα διευκολύνουν τη διεύθυνση των ΑΠΕ (ενεργειακές κοινότητες/δράσεις αυτοπαραγωγής) και την εγκατάσταση ΥΒΣ, την ενεργειακή αναβάθμιση, τη χρήση έξυπνων ενεργειακών δικτύων και ψηφιακών εφαρμογών, την ηλεκτροκίνηση, την ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών, κ.ο.κ.

Παράλληλα, περιλαμβάνονται δράσεις που προωθούνται για τις λοιπές περιοχές, αξιοποίηση αντλιών θερμότητας, ενεργειακή αναβάθμιση κατοικιών, γραφείων, δημόσιων και δημοτικών κτηρίων και υποδομών, βιώσιμη αστική κινητικότητα, και αυτοπαραγωγή.

Λοιπές παρεμβάσεις μη επιλέξιμες από τον Καν. ΤΔΜ (παρ.-πιν. 19)

Πράσινη κινητικότητα και υποδομές μεταφορών

Δημιουργία ποδηλατοδρόμων, μονοπατιών και ζωνών απαγόρευσης χρήσης I.X.. Αναβάθμιση λιμένων για την υποστήριξη ηλεκτροδότησης πλοίων (cold ironing) και ανάπτυξη πιλοτικών εφαρμογών για χρήση ηλεκτρικών πλοίων για τοπικές γραμμές μεταξύ νησιών. Ενίσχυση της νησιωτικής διασυνδεσιμότητας.

Ψηφιακές υποδομές

Αναβάθμιση των υφιστάμενων ενσύρματων δικτύων τηλεπικοινωνιών.

Εξυπνη διαχείριση αποβλήτων και κυκλική οικονομία

Στήριξη επενδύσεων για την ανάκτηση υλικών, την κομποστοποίηση στους παραγωγικούς κλάδους και τον τουρισμό, την ανακύκλωση και τη βιώσιμη διαχείριση αποβλήτων και λυμάτων (συμπ. τουριστικών σκαφών). Παρεμβάσεις για την αποδοτική χρήση του νερού σε κτήρια και βιομηχανικές χρήσεις.

2.4.2. Παραγωγικές επενδύσεις σε επιχειρήσεις άλλες από ΜΜΕ

Δεν προβλέπονται.

2.4.3. Επενδύσεις σε επιχειρήσεις για να επιτευχθεί η μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από τις δραστηριότητες που παρατίθενται στο παράρτημα Ι της οδηγίας 2003/87/ΕΚ.

Δεν προβλέπονται.

2.4.4. Συνέργειες και συμπληρωματικότητα με πυλώνες Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης

Οι πυλώνες 2 και 3 του ΜΔΜ, δύναται να υποστηρίξουν ένα ευρύτερο φάσμα επενδύσεων, συμπληρωματικών σε σχέση με τις επιλέξιμες επενδύσεις από το ΤΔΜ στο πλαίσιο του πυλώνα 1, σε νευραλγικούς τομείς για την επίτευξη των στόχων του ΣΔΑΜ όπως: ενέργεια, μεταφορές, περιβάλλον, ψηφιακές υποδομές - τεχνολογίες - υπηρεσίες, πολιτισμός - τουρισμός, κοινωνικές επενδύσεις, κ.ο.κ.

Ειδικότερα, ο πυλώνας 3 αφορά στη στήριξη δημόσιων επενδύσεων που δεν παράγουν επαρκή ροή εσόδων (π.χ. υποδομές ενέργειας και μεταφορών, πράσινη κινητικότητα, ενεργειακή αποδοτικότητα, επενδύσεις ΑΠΕ κ.λπ.) και έργα ενίσχυσης της οικονομικής διαφοροποίησης των εδαφών που επηρεάζονται από τη μετάβαση, τα οποία είναι εξόχως συμπληρωματικά με το ΤΔΜ (π.χ. μεταφορικές υποδομές ή/και ανακατασκευές και βελτιώσεις υφιστάμενων, υποδομές /δίκτυα ύδρευσης, άρδευσης, κ.λπ.). Η στήριξη του πυλώνα 3 δίδεται μέσω δανείου που παρέχεται από την ΕΤΕπ συνοδευόμενο από επιχορήγηση από τον π/υ της ΕΕ που αντιπροσωπεύει το 15% του δανείου (δύναται να αυξηθεί στο 25% εάν το έργο χωροθετείται σε Λιγότερο Αναπτυγμένη Περιφέρεια). Επισημαίνεται ότι το 2025 είναι η καταληκτική ημερομηνία υποβολής προτάσεων για τους πόρους που αφορούν την εθνική κατανομή που προορίζεται για την Ελλάδα. Συμβουλευτική υποστήριξη για τον Πυλώνα 3 δύναται να παρέχεται από το InvestEU Advisory Hub.

Υπό αυτό το πρίσμα, δύναται να υποστηριχθούν έργα ενίσχυσης της οικονομικής διαφοροποίησης των εδαφών που επηρεάζονται από τη μετάβαση, με βάση τη λογική της παρέμβασης του ΕΣΔΙΜ, είναι μη επιλέξιμα για το ΤΔΜ αλλά ταυτόχρονα είναι εξόχως συμπληρωματικά με το ΠΔΑΜ, όπως: υποδομές/δίκτυα ύδρευσης (π.χ. αφαλατώσεις σε νησιά), υποδομές/δίκτυα διαχείρισης λυμάτων και στερεών αποβλήτων, κοινωνικές υποδομές διαφόρων τύπων, έργα αντιπλημμυρικής και αντιτυρικής προστασίας, έργα ποιοτικής και ποσοτικής κατάστασης των υδατικών συστημάτων περιλαμβανομένων των παράκτιων και θαλάσσιων οικοσυστημάτων, λιμενικές υποδομές μικρής κλίμακας στα μη διασυνδεδεμένα νησιά, κ.ο.κ.

Σε ό,τι αφορά στις χρηματοδοτικές δυνατότητες του Πυλώνα 2 (InvestEU, Just Transition Scheme)

δύναται να αξιοποιηθούν δάνεια, εγγυήσεις, αντεγγυήσεις και κάθε άλλη μορφή πιστωτικής ενίσχυσης για: (α) τη στήριξη αναγκών μικροχρηματοδότησης σε πολύ μικρές επιχειρήσεις και (β) την ενίσχυση βιώσιμων επενδύσεων, από τεχνική και οικονομική άποψη, ιδίως στους τομείς των μεταφορών και αποθήκευσης, παραγωγής ενέργειας, ψηφιακής διασυνδεσιμότητας και ΤΠΕ, βιο-οικονομίας, μεταποίησης, υγείας, διαχείρισης αποβλήτων και κυκλικής οικονομίας.

Οι ελληνικές αρχές θα αξιοποιήσουν τις δυνατότητες τεχνικής υποστήριξης που παρέχονται από την Ε. Επιτροπή και την ΕΤΕπ για την υλοποίηση του συνολικού σχεδιασμού της ΔΑΜ προς όφελος των φορέων που εμπλέκονται σε όλα τα στάδια εφαρμογής του με στόχο την ολοκληρωμένη αντιμετώπιση των προκλήσεων.

- JASPERS : εστιάζει σε παρεμβάσεις του Πυλώνα 1.
- TSI : εστιάζει στην ενίσχυση της διοικητικής ικανότητας των Δομών του συστήματος διακυβέρνησης ΔΑΜ για την υλοποίηση των Πυλώνων 2 & 3.
- PASS : εστιάζει, κατά προτεραιότητα, σε παρεμβάσεις Πυλώνων 2 και 3.

2.4.5. Συνέργειες και συμπληρωματικότητα με άλλα προγράμματα

Η συνέργεια και συμπληρωματικότητα του ΠΔΑΜ με τα ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου, Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης και τα Τομεακά Προγράμματα των Στόχων Πολιτικής του ΕΣΠΑ 2021-2027 έχει συζητηθεί με τις αρμόδιες διαχειριστικές και συντονιστικές αρχές.

Όσον αφορά ειδικά στην υλοποίηση της εθνικής πρωτοβουλίας Greco Islands, στρατηγική επιλογή της χώρας είναι η εν λόγω πρωτοβουλία -υπό το συντονισμό και εποπτεία του Υπ. Ανάπτυξης- να αφορά σε περιορισμένο αριθμό νησιών και να χρηματοδοτηθεί πρωτίστως από το νέο Τομεακό Πρόγραμμα για το Περιβάλλον (ΠΕΚΑ) στο πλαίσιο του Στόχου Πολιτικής 2. Σε αυτό το πλαίσιο, το ΠΔΑΜ θα συμβάλλει συμπληρωματικά χρηματοδοτώντας δράσεις ενεργειακού χαρακτήρα που σχετίζονται/συμβάλλουν στο πρασίνισμα των νησιών που θα μετέχουν αυτής της πρωτοβουλίας, δράσεις ενδυνάμωσης του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού και δράσεις ψηφιακού χαρακτήρα/εφαρμογών σύμφωνα με τις ειδικότερες επιλεξιμότητες του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης. Επιπρόσθετα, τα οικεία ΠΕΠ θα μπορούν να συμβάλλουν ανάλογα με τη διαθεσιμότητα των πόρων τους σε δράσεις που δεν είναι επιλέξιμες ούτε από τον Στόχο Πολιτικής 2 του ΠΕΚΑ ούτε από το ΤΔΜ του ΠΔΑΜ.

Στην επιτάχυνση της δίκαιης αναπτυξιακής μετάβασης των νησιών, εκτός από το ΤΔΜ, δύναται να συμβάλλουν συμπληρωματικά οριζόντιες παρεμβάσεις από άλλες πηγές χρηματοδότησης όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ), ιδίως στον τομέα της γαλάζιας οικονομίας, το Ταμείο Ανάκαμψης & Ανθεκτικότητας (π.χ. ΑΠΕ) και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ).

3. Governance mechanisms

Reference: point (f) of Article 11(2)

3.1. Εταιρική σχέση

Η Συντονιστική Επιτροπή (ΣΕΠ) ΣΔΑΜ συνέβαλε στη συγκρότηση Ομάδα Εργασίας (ΟΕ) (ΥΑ 15/2/2021) για τη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών στην κατάρτιση του ΕΣΔΙΜ Νήσων Βορ.-Νοτ. Αιγαίου & Κρήτης. Μέλη της ΟΕ είναι οι ΓΓ Αιγαίου & Νησιωτικής Πολιτικής (Πρόεδρος), Ενέργειας & Ορυκτών Πρώτων Υλών, Δημ. Επενδύσεων & ΕΣΠΑ, ο Πρόεδρος της ΣΕΠ ΣΔΑΜ, οι Περιφερειάρχες Βορ. - Νοτ. Αιγαίου & Κρήτης, οι Πρόεδροι των Περιφερειακών Ενώσεων Δήμων Βορ. - Νοτ. Αιγαίου & Κρήτης και ο Διευθ. Σύμβουλος της ΔΕΗ Α.Ε. και αρμοδιότητες της ο ρισμός των συμμετεχόντων στη διαδικασία κατάρτισης του ΕΣΔΙΜ, η έγκριση της διαδικασίας ενημέρωσης & διαβούλευσης με τους συμμετέχοντες στη διαδικασία κατάρτισης του ΕΣΔΙΜ και ο συντονισμός των συμμετεχόντων στη διαδικασία διαβούλευσης του ΕΣΔΙΜ.

Η ΟΕ οργάνωσε την εταιρική σχέση στο πλαίσιο του άρθρου 8 του ΚΚΔ με τη συμμετοχή φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης, οικονομικών-κοινωνικών φορέων, εκπρόσωπων επιστημονικών-ακαδημαϊκών φορέων & ερευνητικών κέντρων, επιμελητηρίων, εργατικών κέντρων/σωματείων εργαζομένων κ.ά.

Για το προσχέδιο του ΕΣΔΙΜ Νήσων, διενεργήθηκαν 2 κύκλοι διαβούλευσης με δομημένο θεματολόγιο/ερωτηματολόγιο προς διευκόλυνση των φορέων: 28-4-2021 έως 14-5-2021 & από 8-6-2021 έως 25-6-2021 στο πλαίσιο του ΠΔΑΜ 2021-2027.

Οι φορείς αποτύπωσαν τις σχετικές προτάσεις τους και το ΕΣΔΙΜ αναπροσαρμόστηκε: στην αποτύπωση του χρονοδιαγράμματος μετάβασης και ομαλής διείσδυσης των ΑΠΕ, στον εμπλουτισμό των παρεμβάσεων στήριξης της βιώσιμης τουριστικής δραστηριότητας/άρσης της απομόνωσης των νησιών, στην ενίσχυση της λογικής παρέμβασης με την ανάδειξη των στρατηγικών επιλογών για την άμβλυση των επιπτώσεων της μετάβασης και την πληρέστερη αποτύπωση των ενδεικτικών παρεμβάσεων, στην αναμόρφωση της διακυβέρνησης για να αποτυπώνεται η εμπλοκή των τοπικών φορέων στη προετοιμασία & υλοποίηση του ΕΣΔΙΜ.

Η εμπλοκή των τοπικών φορέων της εταιρικής σχέσης στην **υλοποίηση της ΔΑΜ** διασφαλίζεται ως εξής:

Ίδρυση παραρτήματος/γραφείου της Μετάβαση ΑΕ στις περιοχές ΔΑΜ για την παροχή τεχνικής υποστήριξης σε τοπικούς δικαιούχους κατά την ωρίμανση των έργων τους & την οργανωμένη υποδοχή, ενημέρωση και υποστήριξη των επενδυτών στις περιοχές ΔΑΜ.

Σύσταση Επιτροπών Αξιολόγησης Έργων ΔΑΜ, σε εφαρμογή των προβλέψεων του νόμου ΔΑΜ (ν.4872/2021, άρθρο 14), με αρμοδιότητα την αξιολόγηση έργων, επενδύσεων και αναπτυξιακών σχεδίων ενδιαφέροντος ΔΑΜ και στις οποίες θα συμμετέχει υποχρεωτικά ένας εκπρόσωπος από κάθε επηρεαζόμενη Περιφέρεια.

Για το ΕΣΔΙΜ των Νήσων συγκροτείται **Περιφερειακή/Εδαφική Επιτροπή**, κατά τα πρότυπα του άρθρου 64 Ν.4914/2022, υπό την προεδρεία των τοπικών αρχών, **με συμβουλευτικό και εισηγητικό ρόλο** προς τις δομές διακυβέρνησης ΔΑΜ και την Επ. Παρακολούθησης ΠΔΑΜ, ως προς την υλοποίηση της Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης. Η Επιτροπή αυτή επιπλέον θα προωθεί σε τοπικό επίπεδο τον **διάλογο και την ανταλλαγή απόψεων** μεταξύ των ενδιαφερομένων φορέων.

Στις ΔΑ των ΠΕΠ του ΕΣΔΙΜ Νήσων θα οριστεί αρμοδίως **Εντεταλμένο στέλεχος** για τη Δίκαιη Μετάβαση.

Ίδρυση Παραρτήματος του Παρατηρητηρίου ΔΑΜ στις Περιφέρειες του ΕΣΔΙΜ Νήσων.

3.2. Παρακολούθηση και αξιολόγηση

Ο έλεγχος της διαδικασίας μετάβασης διενεργείται από την Ειδική Υπηρεσία ΔΑΜ (ΕΥ ΔΑΜ) του ν.4872/2021 και είναι κοινή για το σύνολο των επηρεαζόμενων περιοχών. Η ΕΥ ΔΑΜ θα διενεργεί τη συστηματική παρακολούθηση των στόχων που έχουν τεθεί και θα παρέχει έγκυρη πληροφόρηση, αξιολόγηση και ανάλυση για το είδος και την έκταση των κοινωνικο-οικονομικών μεταβολών στις επηρεαζόμενες περιοχές, με σκοπό τη λήψη διορθωτικών μέτρων ή/και την αναπροσαρμογή των πολιτικών.

3.3. Φορέας/Φορείς συντονισμού και παρακολούθησης

Η οργανωτική δομή της εγχώριας διαδικασίας μετάβασης περιλαμβάνει:

- **Κυβερνητική Επιτροπή ΔΑΜ:** Η ΚΕΔΑΜ είναι το ανώτατο πολιτικό όργανο του εθνικού Σχεδίου ΔΑΜ με κύριο αντικείμενο την έγκριση & παρακολούθηση του ΣΔΑΜ.
- **Συντονιστική Επιτροπή:** Η ΣΕΠ υποστηρίζει την ΚΕΔΑΜ στην εξειδίκευση της εθνικής πολιτικής/πολιτικών για την κατάρτιση και εφαρμογή του ΣΔΑΜ.
- **ΕΥ ΔΑΜ:** Κύρια αρμοδιότητά της είναι ο κεντρικός σχεδιασμός και προγραμματισμός των πολιτικών ΔΑΜ, η παρακολούθηση και αξιολόγηση των διαδικασιών υλοποίησης των έργων, επενδύσεων και αναπτυξιακών σχεδίων ΔΑΜ, η διαχείριση και ο συντονισμός της αξιοποίησης όλων των διαθέσιμων εθνικών ή ευρωπαϊκών πηγών χρηματοδότησης. Η ΕΥ ΔΑΜ περιλαμβάνει 4 διακριτές δομές: την Διαχειριστική Αρχή του ΠΔΑΜ (ΔΑ ΕΣΠΑ -ΔΑΜ) , τη Δ/νση Στρατηγικού Σχεδιασμού & Συντονισμού Χρηματοδότησης, τη Δ/νση Διοικητικής Υποστήριξης, Τμήμα Νομικής Υποστήριξης.
- **Παρατηρητήριο ΔΑΜ:** Είναι αυτοτελές τμήμα της ΕΥ ΔΑΜ υπό τον διοικητή για την παρακολούθηση της επίτευξης των στόχων και του χρονοδιαγράμματος υλοποίησης των προβλέψεων του ΣΔΑΜ. Το Παρατηρητήριο κυρίως συγκεντρώνει και επεξεργάζεται ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία που αναφέρονται στις τοπικές/περιφερειακές δράσεις στις περιοχές μετάβασης,
- **Μετάβαση ΑΕ:** ΝΠΙΔ που συστήθηκε με τον ν.4872/2021, ανήκει στους φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα και στην κυριότητά του θα περιέλθουν οι γαίες που θα παραχωρήσει η ΔΕΗ στο Ελληνικό Δημόσιο. Η Μετάβαση ΑΕ θα αναλάβει το σύνολο των διεργασιών για την υλοποίηση επενδυτικών έργων/σχεδίων εντός ΖΑΠ καθώς και το ρόλο ενός από τους δικαιούχους του ΠΔΑΜ όσον αφορά στην αναπροσαρμογή και επανάχρηση των παραχωρούμενων γαιών.

- **Επ. Παρακολούθησης ΠΔΑΜ:** Κορυφαίο όργανο για τη συμμετοχή των εταίρων στην υλοποίηση, παρακολούθηση & αξιολόγηση του ΠΔΑΜ & των ΕΣΔΙΜ αποτελεί η Επ. Παρακολούθησης που θα συγκροτηθεί βάσει των απαιτήσεων του ΚΚΔ και του Ν.4914/2022

4. Programme-specific output or result indicators

Reference: Article 12(1) JTF Regulation

Justification for the necessity of programme-specific output or result indicators based on the types of operations envisaged

Με βάση το μείγμα των ενδεικτικών δράσεων / πράξεων ανά προτεραιότητα, όπως αποτυπώνονται στο κεφ. 2.4 των Εδαφικών Σχεδίων Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, προκύπτει η ανάγκη για τη δημιουργία μικρού αριθμού ειδικών δεικτών εκροών και αποτελεσμάτων συμπληρωματικά προς τους κοινούς δείκτες του Καν. 1056/2021.

Αναλυτικά η αιτιολόγηση των ειδικών δεικτών που φαίνονται στην ενότητα 4 των Εδαφικών Σχεδίων Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης αποτυπώνεται στο Μεθοδολογικό Έγγραφο του Πλαισίου Επίδοσης για το Πρόγραμμα ΔΑΜ ανά δείκτη.

Reference: point (g-k) of Article 11(2) and Article 11(5)